Socialutskottets betänkande 1987/88:3

om uppföljning av handlingsprogram i handikappfrågor (skr. 1986/87:161)

SoU
1987/88:3

Regeringens skrivelse

I regeringens skrivelse 1986/87:161 (socialdepartementet) redovisas regeringens bedömningar med anledning av riksdagens beslut (SoU 1985/86:11, rskr. 159) angående en uppföljning av Handlingsprogram i handikappfrågor. Riksdagen bereds tillfälle att ta del av vad som anförs.

Inledningsvis erinras i skrivelsen om att socialutskottet våren 1986 med anledning av motioner angående riktlinjer för handikappolitiken framhöll att det var angeläget att följa upp Handlingsprogrammet i handikappfrågor (SOU 1982:46). Riksdagen borde enligt utskottet under nästkommande riksmöte få en redovisning för hur handlingsprogrammet förverkligats på olika områden och för de åtgärder som vidtagits från regeringens sida för att påskynda utvecklingen. Riksdagen beslutade att ge regeringen till känna vad utskottet anfört (SoU 1985/86:11, rskr. 159). Med anledning av riksdagens beslut uppdrog regeringen den 29 maj 1986 åt statens handikappråd att göra den uppföljning av handlingsprogrammet som riksdagen beslutat om. Statens handikappråd har i mars 1987 redovisat resultatet av denna uppföljning till regeringen.

I skrivelsen anförs att insatserna för att utveckla samhällets stöd till handikappade har haft och även framdeles kommer att ha hög prioritet i regeringens politik. Trots att samhällsekonomin varit hårt ansträngd under de fem år som förflutit sedan handlingsprogrammet överlämnades till regeringen, har betydande framsteg kunnat göras på en rad områden, och statsrådets bedömning är att regeringens handikappolitik varit framgångsrik och i god överensstämmelse med 1982 års handlingsprogram. Statsrådet betonar emellertid att detta naturligtvis inte skall uppfattas som om regeringen är helt till freds med hur samhället är utformat ur handikappsynpunkt. Fortfarande återstår en rad brister som successivt måste undanröjas om målet full delaktighet och jämlikhet skall kunna förverkligas. Regeringens ambition är därför att fortsätta reformarbetet inom handikappområdet, och även i det framtida handikapparbetet kommer programmet att fungera som ett viktigt underlag.

De åtgärder som regeringen har vidtagit för att påskynda utvecklingen inom handikappområdet har, framhålls det i skrivelsen, omfattat nära nog samtliga samhällsområden och varit av starkt skiftande karaktär.

Bland de åtgärder som vidtagits för att stärka de handikappades sociala och ekonomiska trygghet nämns bl.a. riksdagens beslut att avskaffa karens-

1 *Riksdagen 1987/88. 12 saml. Nr 3*

dagarna inom sjukförsäkringen och de differentierade vårdavgifterna inom sjukvården. Vidare anförs att inom socialförsäkringens ram de handikappades ekonomiska trygghet också har förstärkts genom höjningen av nivåerna inom handikappersättningen, reformeringen av vårdbidraget samt förbättringen av föräldraförsäkringen. Genom lagen (1985:568) om särskilda omsorger om psykiskt utvecklingsstörda m.fl. som trädde i kraft den 1 juli 1986 har betydelsefulla steg tagits i strävandena att integrera psykiskt utvecklingsstörda i samhället.

Beträffande utökade möjligheter för handikappade till ett eget och självständigt boende framhålls att en serie insatser gjorts i överensstämmelse med handlingsprogrammet. Bl.a. hänvisas till riksdagsbeslut om vissa nya stödformer samt till att kommunernas ansvar för bostadsförsörjningen för alla medborgare kommit till klarare uttryck i lagstiftningen (prop. 1984/85:142, BoU 24, SoU 4 y, rskr. 347).

Vidare framhålls att bl.a. de nya stödformerna särskilt lönebidrag och introduktionsstöd samt förstärkningen av bidraget till arbetsbiträde och bidraget till arbetstekniska hjälpmedel har förbättrat de handikappades möjligheter till arbete. Statsrådet understryker även att av särskilt stor betydelse för att förhindra utslagning från arbetslivet är de nya reglerna i arbetsmiljölagen (1977:1160), som ger skyddskommittéerna ett ansvar för att arbetsanpassnings- och rehabiliteringsverksamhet bedrivs för de anställda på arbetsplatserna. Sedan den 1 januari 1986 gäller också som ett villkor för statsbidrag till företagshälsovården att denna har kompetens och erforderliga resurser att bedöma anpassnings- och rehabiliteringsverksamhet.

Statsrådet anför angående utbildningsväsendet att detta under programperioden tillförts betydande resurstillskott med syfte att förbättra handikappade elevers möjligheter till en god utbildning i det ordinarie skolsystemet. Genom inrättandet av de fem planeringsregionerna har förutsättningar skapats för en utvidgad regional samverkan i arbetet med att förbättra handikappade elevers utbildningsmöjligheter. Även den regionala pedagogiska stödpersonalen har utökats kraftigt under de senaste åren. Integreringen av handikappade elever i den ordinarie skolan har också ökat under den aktuella perioden. Statsrådet nämner som ytterligare exempel på åtgärder som vidtagits inom utbildningsområdet införandet av den nya skollagen, som omfattar också särskolan, och det särskilda riksgymnasium för hörselskadade elever som fr.o.m. läsåret 1984/85 inrättats i Örebro.

De handikappades möjligheter till delaktighet på kultur- och medieområdet har ökats, och handikappforskningen har successivt förstärkts och utvecklats.

Statsrådet understryker avslutningsvis att handikapporganisationerna har haft en avgörande betydelse för de framsteg som har kunnat nås i det handikappolitiska arbetet.

Sammanfattningsvis konstateras att ett stort antal åtgärder vidtagits under programperioden i linje med handlingsprogrammet i handikappfrågor. Trots dessa åtgärder är bristerna i samhället alltjämt omfattande, och på flera punkter har handlingsprogrammet ännu inte kunnat genomföras. Föredragandens slutsats av detta är att politiken även framdeles måste inriktas på en rättvis fördelning av samhällsresurserna, med målmedvetna förstärkningar

inom handikappområdet. Endast då kan målet om full delaktighet och jämlikhet förverkligas.

Utskottet

I Handlingsprogram i handikappfrågor (SOU 1982:46) lade företrädarna för de fem riksdagspartierna och handikapprörelsen fram en gemensam syn på handikappades situation. De uttalade sig samstämmigt om inriktningen av åtgärderna på handikappområdet för de närmaste åren. I sitt av riksdagen godkända betänkande (SoU 1982/83:23) slog utskottet fast att programmet borde utgöra en viktig utgångspunkt för det fortsatta arbetet på handikappområdet.

I handlingsprogrammet påpekades att det varken var praktiskt eller ekonomiskt möjligt att under en tioårsperiod undanröja alla de hinder inom skilda samhällssektorer som försvårar för människor med funktionsnedsättning att nå full delaktighet och jämlikhet i samhället. Vissa av de åtgärder som föreslogs i programmet var av så genomgripande art att de skulle kräva lång tid för sitt genomförande och därför endast skulle kunna hinna påbörjas under programperioden.

Utskottet noterar nu med tillfredsställelse de åtgärder som regeringen vidtagit i syfte att nå målet om full delaktighet och gemenskap i samhället för alla handikappade. Utskottet vill understryka den avgörande betydelse handikapporganisationerna haft för de framsteg som har kunnat nås i det handikappolitiska arbetet. Handikappolitiken angår enligt utskottets mening alla människor, och det bör följaktligen vara naturligt för alla att känna samhörighet med handikapprörelsen. Samhället bör därför ge handikapprörelsen goda villkor att verka under så att dess ställning i samhället kan fortsätta att utvecklas och förstärkas.

Utskottet konstaterar dock att trots den mångfald åtgärder som vidtagits är, som föredragande statsrådet påpekar i skrivelsen, bristerna i samhället alltjämt omfattande. Utskottet vill därför understryka statsrådets slutsats att politiken även framdeles måste inriktas på en rättvis fördelning av samhällsresurserna, med målmedvetna förstärkningar inom handikappområdet, för att målet om full delaktighet och jämlikhet skall kunna förverkligas.

Utskottet anser inte att regeringens skrivelse påkallar någon åtgärd från riksdagens sida.

Hemställan

Utskottet hemställer

att riksdagen beslutar att regeringens skrivelse 1986/87:161 inte skall föranleda någon riksdagens åtgärd.

Stockholm den 10 november 1987

På socialutskottets vägnar

Daniel Tarschys

Närvarande: Daniel Tarschys (fp), Evert Svensson (s), Kjell Nilsson (s), Blenda Littmarck (m), Gunnar Ström (s), Aina Westin (s), Per Arne Aglert (fp), Yvonne Sandberg-Fries (s), Rosa Östh (c), Inga Lantz (vpk), Ingrid Andersson (s), Karl-Gösta Svenson (m), Claes Rensfeldt (s) och Karin Falkmer (m).

Reservationer

Uppföljning av handlingsprogram i handikappfrågor (motiveringen)

1. Blenda Littmarck, Karl-Gösta Svenson och Karin Falkmer (alla m) anser att den del av utskottets yttrande på s. 3 som börjar med "I handlingsprogrammet" och slutar med "riksdagens sida" bort ha följande lydelse:

I dokumentet Handlingsprogram i handikappfrågor dras riktlinjerna upp för handikappolitiken på såväl relativt kort som längre sikt.

Programmet togs fram av en borgerlig regering och med en borgerlig ordförande i programutskottet (den moderate riksdagsmannen Nils Carlshamre). Men samtliga riksdagspartier företrädda i det nämnda utskottet och partierna står eniga bakom programmet.

Detta är viktigt eftersom det ger den bästa förutsättningen för att målet, de handikappades fulla delaktighet och integritet i samhället, verkligen uppnås.

Den socialdemokratiska regering som tillträdde efter 1982 års val kunde emellertid inte avhålla sig ifrån att sätta borgerlighetens goda vilja och ärliga uppsåt i fråga när programmet formellt delgavs riksdagen genom en regeringsskrivelse våren 1983.

Från borgerlig sida beklagades detta, dels därför att ett sådant beteende försämrar möjligheterna att genomföra programmet, dels för att det var så uppenbart orättvist med hänsyn till den kraftiga satsning som de borgerliga regeringarna gjorde på handikappolitikens område.

Vi vill nu, utan att frondera och ifrågasätta regeringens och regeringspartiets goda vilja, peka på några åtgärder som vi från moderat sida föreslagit i riksdagen och som vi anser väsentliga som ett led i strävandena att fullfölja handikapprogrammet.

Först vill vi då erinra om att en god och lätt tillgänglig hälso- och sjukvård är viktigt inte minst för den som är handikappad. Riktlinjerna för hälso- och sjukvården på 90-talet, HS90, anser vi ta för lite hänsyn till detta. En utbyggd primärvård skall enligt riktlinjerna ta en så stor del av resursutrymmet för den samlade hälso- och sjukvården i anspråk att bl.a. de handikappades möjligheter att få tillgång till god sjukhusvård riskerar att försämras.

Riktlinjerna bör revideras av bl.a. detta skäl.

Vi anser också, med hänsyn till behovet av att förbättra statens möjligheter att utöva tillsyn och kontroll inom hälso- och sjukvården, att medicinalstyrelsen och länsläkarfunktionen skall återupprättas. Bl.a. därigenom skulle staten bättre kunna leva upp till sitt övergripande ansvar för att de handikappade så långt möjligt ges samma villkor som andra i samhället.

Vi vill här också nämna vårt bestämda avståndstagande från Dagmarsyste-

met för ersättning från sjukförsäkringen till sjukvårdshuvudmännen. Detta system har slagit bort en stor del av vårdutbudet genom att fritidspraktikerna förhindrades att verka. Patienterna fråntogs rätten till av sjukförsäkringen ersatt vård hos fritidspraktiker.

Yrkespraktikernas möjligheter att verka är kringskurna av etableringsregler och låg ersättning från sjukförsäkringen.

Allt detta drabbar inte minst de handikappade, som är i stort behov av lätt tillgänglig såväl läkar- som sjukgymnastvård. En husläkare och – för att mynta ett nytt uttryck – en hussjukgymnast vore en stor tillgång för många handikappade. Därför skall sjukförsäkringspengarna följa patienten och ge patienten valfrihet i fråga om vårdgivare. Det är inte sjukvårdspolitikernas sak att träffa detta val.

Sjukgymnastik spelar en stor roll för många handikappade. Vi anser bl.a. av detta skäl att remisstvånget skall avskaffas. Patienten skall få gå till sin sjukgymnast utan att först uppsöka läkare för remiss. Utan remiss ersätts inte sjukgymnastik till någon del av sjukförsäkringen.

Oavsett var den som är handikappad bor bör tillgången på handikapphjälpmedel vara god. Men i detta hänseende råder olikhet. Vidare är hjälpmedelsverksamheten i hög grad monopolistisk, vilket inskränker de handikappades valfrihet. Man bör utöver lika och god tillgång på handikapphjälpmedel eftersträva en friare hjälpmedelsmarknad.

Tillgång till arbete på den öppna arbetsmarknaden är något mycket viktigt för handikappade. Vi anser att ett flexibelt lönebidrag, som kan höjas eller sänkas i förhållande till hur arbetsförmågan utvecklas, skulle ha stor betydelse för möjligheterna till förvärvsarbete. Lönebidraget skall utgå till arbetsgivaren oberoende av vem som är arbetsgivare och i princip inte vara tidsbegränsat.

För att underlätta för de handikappade på arbetsplatsen skall inte bara arbetsverktygen anpassas. För t.ex. döva är det av stor betydelse att det finns texttelefon. Bidrag bör utgå för anskaffande av dylika telefoner vid arbetsplatser där det finns döva anställda.

En väsentlig insats för de handikappade vore att införa ett fungerande och rejält bilstöd. Detta är viktigt såväl med tanke på behovet av rekreation som av bekväma arbetsresor. Bilstödet bör vara generöst och inte hårt inkomstprövat. Det är inte acceptabelt att frågan om ett nytt bilstöd ännu inte nått sin lösning.

En fungerande boendeservice är nödvändig om de handikappade skall kunna integreras i samhället. Utvecklingen av boendeserviceverksamheten går långsamt. Detta är olyckligt med tanke på de konsekvenser avinstitutionaliseringen får med en dålig boendeservice. Det bör för övrigt eftersträvas en anpassning av takten i fråga om avinstitutionaliseringen med hänsyn till möjligheterna att ge stöd och hjälp i en ny boendesituation.

Anhörigvårdkommittén föreslog redan 1983 rätt till 30 dagars ledighet för vård av sjuk anhörig.

Vi anser att rätt till ledighet utan ersättning många gånger kan vara verkningslöst och anser att en ATP-grundande ersättning bör kunna utbetalas under viss tid till den som vårdar sjuk eller handikappad anhörig.

När det gäller vårdbidragen kommer nu ytterligare en nivå att införas (en

fjärdedel). Vi hälsar detta med tillfredsställelse och anser att även handikappersättningen bör fingraderas mera.

Den massmediala kommunikationen har stor betydelse för alla. Handikappade måste så långt det går få samma möjligheter att ta del av massmediainformationen som andra. Text-TV spelar stor roll för hörselskadade. Teckentolkning borde ändå i större utsträckning än nu användas i vissa TV-program.

Teckenspråk borde för övrigt kunna betraktas som ett hemspråk i skolan med hänsyn till behovet hos barn med döva föräldrar.

För synskadade har kassettidningar stor betydelse. Vi anser att de dagliga tidningarna borde kunna utges i kassettupplaga och att detta kan finansieras genom en obetydlig höjning för alla av prenumerationsavgiften.

Avslutningsvis vill vi nämna att vi anser att försäkringskassorna skall ges en ledande och samordnande roll i allt rehabiliteringsarbete och att varje handikappad under rehabilitering skall tilldelas en kontaktperson som följer och samordnar hela rehabiliteringsförloppet. Bl.a. måste syftet vara att så långt möjligt undvika att handikappade ungdomar hänvisas till förtidspensionering.

2. Daniel Tarschys och Per Arne Aglert (båda fp) anser att den del av utskottets yttrande på s. 3 som börjar med "Utskottet noterar" och slutar med "riksdagens sida" bort ha följande lydelse:

Enligt utskottets uppfattning är det bekymmersamt att förverkligandet av det gemensamma handlingsprogrammet går långsamt. Handikapprådets redovisning vittnar om många kvarstående brister.

Handikappolitiken syftar till att undanröja svårigheter och hinder som handikappet medför. Målet är att öka de handikappades frihet. De valmöjligheter en icke handikappad har vad det gäller att välja utbildning, arbete och bostad bör också finnas för människor med handikapp. Trots detta har dock handikappade människor i genomsnitt lägre utbildning och sämre ekonomi. De saknar ofta arbete och deltar mindre ofta i kultur- och nöjesliv liksom i det politiska livet och föreningslivet. För att råda bot på dessa brister antogs handlingsprogrammet i handikappfrågor.

Utskottet kan nu konstatera att regeringen inte har följt upp programmet på ett tillfredsställande sätt. Tvärtom har en rad förslag som skulle ha bidragit till att uppfylla intentionerna bakom handlingsprogrammet avvisats.

Precis som påpekas i statens handikappråds redovisning saknar många handikappade tillträde till arbetsmarknaden. En överföring av resurser från socialförsäkringssektorn till arbetsmarknadssektorn skulle kunna bidra till att lösa detta problem.

Arbetsförmedlingens insatser behöver också förstärkas. För att hjälpa de utvecklingsstörda, som ofta har speciellt svårt att få arbete, borde det t.ex. inrättas särskilda kontaktpersoner för denna grupp på arbetsförmedlingarna.

Handikapprådet påpekar också att det behövs ytterligare åtgärder för att levnadsvillkoren för familjer med handikappade barn skall förbättras. En kraftig höjning av vårdbidragsbeloppen bör genomföras.

Med anledning av den s.k. normaliseringen av handikappade barns

levnadsvillkor som nu sker krävs även andra åtgärder. För att dessa familjer skall kunna leva ett så normalt liv som möjligt behövs möjligheter till avlösning samt möjligheter till ledighet då barnets behov så kräver. 60-dagarsgränsen för tillfällig föräldrapenning vid vård av sjukt barn bör avskaffas för föräldrar med handikappade barn. Dessutom bör föräldrar till svårt handikappade vuxna barn ha rätt till tillfällig föräldrapenning vid barnets sjukdom.

Bilstödet är en förutsättning för att handikappade skall kunna delta i samhällslivet. Det är därför anmärkningsvärt att regeringen nu under en lång tid har förhalat genomförandet av den länge efterfrågade bilstödsreformen. Personkretsen för dem som är berättigade till bilstöd bör utvidgas omgående.

Ytterligare reformer som bör genomföras för att uppnå handlingsprogrammets mål är ett högkostnadsskydd där resor till och från behandling ingår samt en länsvis uppbyggd färdtjänst. Omsorgslagens personkrets bör vidgas. Utskottet konstaterar med beklagande att regeringen länge har förhalat denna angelägna fråga.

3. Rosa Östh (c) anser att den del av utskottets yttrande på s. 3 som börjar med "I handlingsprogrammet" och slutar med "riksdagens sida" bort ha följande lydelse:

Alla människors lika värde och rättigheter är grunden för den humanistiska människosyn som präglar centerpartiets politik. Det innebär att alla människor skall ha lika rätt till information och kunskap, till insyn och inflytande, till service och stöd, till arbete och boende.

För de flesta svenskar är det självklart att ha tillgång till allt detta. Vi finner det naturligt att kunna nyttja bostäder, fritidsanläggningar, skilda kommersiella anläggningar osv. Det är naturligt för oss att kunna använda kollektiva transportmedel och att få kunskap och information via massmedia. Vi kräver möjligheter att välja utbildning och yrke.

För gruppen handikappade i vårt samhälle är detta inte lika självklart. Stora klyftor råder generellt sett mellan handikappade och andra i samhället.

Alla människor måste garanteras en social och ekonomisk grundtrygghet. Det innebär att alla människor skall kunna leva i en social gemenskap under ekonomiskt acceptabla förhållanden.

De insatser som fordras för att på sikt möjliggöra ett samhälle tillgängligt för alla måste bedömas i ett nationalekonomiskt sammanhang. Så sker inte i dag. Först då kommer också handikappade människor att uppfattas som närande – i stället för som i dag tärande.

Enligt undersökningar från statistiska centralbyrån har handikappade människor i Sverige en lägre levnadsnivå än andra grupper i samhället. Välfärden fördelas inte rättvist i landet.

Handikappade har en lägre bostadsstandard, begränsade möjligheter till utbildning, svårare att få arbete och sysselsättning, sämre möjligheter till en varierad och rik fritidsverksamhet. Fortfarande finns olika hinder som försvårar för handikappade att få del av samhällets utbud.

Särskilt allvarligt är skillnader i boendestandard mellan handikappade och andra samt den låga sysselsättningsgrad som olika handikappgrupper har. Dessa – och andra skillnader – kan inte undanröjas så länge handikappfrågor

ses som en avgränsad del av samhällsarbetet. Först när samhällsplaneringen utgår från att alla skall ha tillgång till välfärdsutbudet kommer skillnaderna mellan handikappade och andra att minska.

En planering av samhället så att olika hinder kan undanröjas fordrar kunskap om olika gruppers behov. Här är särskilt erfarenheter och insikter i handikappade människors situation nödvändig för alla som deltar i samhällsplanering.

4. Inga Lantz (vpk) anser att den del av utskottets yttrande på s. 3 som börjar med "Utskottet noterar" och slutar med "riksdagens sida" bort ha följande lydelse:

Samtliga partier i riksdagen stod bakom det handlingsprogram i handikappfrågor som riksdagen antog under 1983. Vid uppföljningen av handlingsprogrammet konstaterar ansvarigt statsråd att bristerna i samhället alltjämt är omfattande, och på flera punkter har handikapprogrammet inte kunnat genomföras. Handlingsprogrammet anger som en vägledande princip att handikappade har rätt till levnadsförhållanden, som är likvärdiga med andra människors, och att detta inte får påverkas av svängningar i samhällsekonomin.

Vänsterpartiet kommunisterna har i ett flertal motioner krävt att de s.k. nolldirektiven för utredningar inom handikappområdet måste avskaffas. Nolldirektiven står i strid mot det antagna handlingsprogrammet i handikappfrågor, vilket utskottet härmed vill påtala.

gotab Stockholm 1987 13929